

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ภูมิศาสตร์ทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย น่าน และแม่ฮ่องสอน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและหุบเขาเป็นส่วนมาก โดยจะมีทิวเขาเป็นแนวยาวขนานกันจากเหนือมาใต้ มีที่ราบระหว่างหุบเขา เช่น ในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่จะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 300 ถึง 500 เมตร ส่วนภูเขาต่างๆ จะมีความสูงแตกต่างกันไป ยอดเขาหรือดอยที่สูงที่สุด คือ ดอยอินทนนท์ ของทิวเขาถนนธงชัย ซึ่งสูงถึง 2,565 เมตร นับว่าเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันทรงคุณค่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่ของคนหลายเผ่าพันธุ์ ขณะที่ทางประชากรศาสตร์ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาหรือ "ที่สูง" ในพื้นที่ภาคเหนือ คือ "ชาวเขา" ซึ่งกาลต่อมาภาษาราชการเรียกว่า "ชาวไทยภูเขา" คนชาวไทยภูเขานี้มีอยู่มากมายหลายเผ่าและชาวไทยภูเขาเหล่านี้ส่วนใหญ่มีวิถีการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างไม่เปลี่ยนแปลง คือ อาศัยอยู่ตามเทือกเขาต่างๆ ห่างไกลสังคมเมือง ไกลความเจริญ ทุรกันดาร มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ยากจน ทำการเกษตรแบบยังชีพ สุขภาพอนามัยและการศึกษาถูกละเลย ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำรุงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำและป่าไม้ กล่าวคือ เมื่อเพาะปลูกซ้ำที่จนกระทั่งผลิตผลต่ำ เพราะดินหมดความอุดมสมบูรณ์แล้ว ก็จะย้ายไร่เคลื่อนหมู่บ้านไปตัดฟันป่าเพื่อทำไร่ในบริเวณอื่น นอกจากนั้น ชาวไทยภูเขาส่วนหนึ่งประกอบอาชีพเพาะปลูกและขายฝิ่นเป็นรายได้หลัก ซึ่งกาลต่อมากลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายของประเทศไทยและของโลก อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวไทยภูเขาเหล่านี้ ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. มีปัญหาเกี่ยวกับทักษะเชิงภาษาและการศึกษาดำ กล่าวคือ ชาวไทยภูเขาไม่เชี่ยวชาญภาษาไทยทั้งในด้านการฟัง การพูด และโดยเฉพาะการอ่านและการเขียน รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรและอาชีพอื่นๆ

2. ปัญหาความแตกต่างด้านอัตลักษณ์และวัฒนธรรม กล่าวคือ ชาวไทยภูเขาเป็นชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ของตนเองทั้งในด้าน ภาษา ความเชื่อ วัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะมีความแตกต่างกันในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาด้วยกันเอง ยังมีความแตกต่างกันอย่างมากกับชาวไทยพื้นราบ

3. ปัญหาการคมนาคม กล่าวคือ เส้นทางคมนาคมในหลายพื้นที่ไม่สะดวก

4. ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่มีลักษณะลาดชัน ซึ่งทำให้ต้องการความรู้ทักษะด้านการเกษตรและการรักษาพื้นดิน รวมถึงการขาดแคลนแหล่งน้ำในการพัฒนาการเกษตร

5. ปัญหาความยากจน และการขาดแคลนปัจจัยสี่ รวมทั้งการมีระดับคุณภาพชีวิตในด้าน สุขอนามัย การสาธารณสุข ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

จากสภาพปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ส่งผลกระทบเชิงลบทั้งต่อตัวชาวไทยภูเขาและต่อคน ทั้งประเทศ เป็นปัญหาที่เรื้อรัง และมีสาเหตุที่ซับซ้อนที่มีใช้แต่เพียงการมุ่งปราบปราม แต่ จำเป็นต้องอาศัยการแก้ไขปัญหาในระดับ โครงสร้าง ก็คือ การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตของชาว ไทยภูเขา ซึ่งหมายถึง การปรับเปลี่ยนตั้งแต่ฐานความคิดคติความเชื่อในการดำรงชีวิต ไปจนถึงการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการเพาะปลูกและการดำรงชีพ

ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาในระดับ โครงสร้าง กล่าวได้ว่า ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2512 ซึ่งเป็นวันที่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จไปถึง หมู่บ้านชาวไทยภูเขาจังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งแรกการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนั้น ได้ทรง ทอดพระเนตรเห็นปัญหาการดำรงชีวิตของชาวไทยภูเขา และ การขาดความรู้ทักษะทางการเกษตร จึงได้ทรงพระราชทาน พันธุ์สัตว์ เครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร รวมถึงการให้ความช่วยเหลือ ด้านต่างๆ และได้ทรงมีพระราชดำริในการปรับปรุงพัฒนาด้านการเกษตรของชาวไทยภูเขา อย่าง ต่อเนื่อง ภายใต้โครงการหลวง ซึ่งเป็นโครงการส่วนพระองค์ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2512 โดยใช้พระ ราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และเงินที่ได้รับการสนับสนุนจากราชฎูร รัฐบาลไทยและรัฐบาล ต่างประเทศร่วมกัน โดยพระบาทานเป้าหมายสำหรับการดำเนินงาน ดังนี้

1. ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
2. ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
3. กำจัดการปลูกฝิ่น
4. รักษาดิน และใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ ให้ป่าอยู่ส่วนที่เป็นป่า และทำไร่ ทำสวน ใน ส่วนที่ควรเพาะปลูกอย่าให้สองส่วนนี้รู้กล้าซึ่งกันและกัน

การดำเนินงานต่างๆ ของโครงการหลวง ในระยะแรกไม่มีเจ้าหน้าที่ไปอยู่ประจำใน หมู่บ้านชาวไทยภูเขา แต่มีคณะทำงาน ซึ่งเป็นอาสาสมัครไปเยี่ยมเยียนชาวไทยภูเขาในหมู่บ้าน ต่างๆ เป็นประจำทุกสัปดาห์ เพื่อให้คำแนะนำและสาธิตการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ เรียกว่าหมู่บ้านดังกล่าวว่าหมู่บ้านเยี่ยมเยียน เมื่อเกษตรกรกลับไปยังหมู่บ้านของตน จึงเริ่มนำ ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปปฏิบัติงาน โครงการหลวงได้มอบให้คณะทำงานซึ่งเป็น อาสาสมัคร ประกอบด้วยคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา และหน่วยราชการต่างๆ ได้ออกไปเยี่ยมเยียนเกษตรกรในหมู่บ้านเป็นประจำทุกสัปดาห์ เพื่อให้คำแนะนำ และสาธิตการ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ต่างๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รับผิดชอบ ช่างเลี้ยง แม่สาวใหม่ อ่าง ขาง แกน้อย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รับผิดชอบ บ้านปางป่าคา ห้วยผักไผ่ ปู่หมื่นใน บ้านใหม่ร่มเย็น

ถ้าเวียงแก้ว บ้านสวด จอมหุด สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ รับผิดชอบ บ้านวังดิน (ศูนย์ฯ หมอกจ๋ามในปัจจุบัน) ผาหมี สะโจ๊ะ เมืองงาม กรมวิชาการเกษตร รับผิดชอบส่งเสริมกาแฟอราบิก้า (ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งมีศูนย์พัฒนา และสงเคราะห์ชาวเขาบ้านแม่ลาน้อย) ห้วยฮ่อม บ้านคง ป่าแป๊ะ รากไม้

อย่างไรก็ดีการทำงานมีลักษณะแบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพราะองค์ความรู้ด้านการเกษตรบนที่สูงยังมีไม่มากพอ ต้องอาศัยการทดลองเรียนรู้ทั้งด้านการเกษตร และการดำเนินชีวิตร่วมกับชาวไทยภูเขา ต่อมาจึงได้มีโครงการวิจัยบนที่สูงควบคู่กับงานส่งเสริมอาชีพเกษตร มีอาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการด้านต่างๆ ปฏิบัติงานถวาย ทำให้การปฏิบัติงานก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานวิจัยการปลูกพืชเขตหนาวชนิดต่างๆ เกษตรกรสามารถนำไปปลูกทดแทนฝิ่นได้ผลดี พ.ศ.2535 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โครงการหลวงจดทะเบียนเป็นมูลนิธิโครงการหลวง โดยพระราชทานเงินเพื่อเป็นทรัพย์สินของมูลนิธิฯ เริ่มแรก 500,000 บาท เพื่อให้เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ที่ถาวรมั่นคง สามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีระบบงานที่แน่นอนรองรับ มีการบริหารงานภายในคล่องตัว มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและเกิดผลดียิ่งขึ้นในอนาคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำรงตำแหน่งนายกิตติมศักดิ์ และหม่อมเจ้าภคินี รัชนี ทรงเป็นประธานมูลนิธิ โดยมี ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นเลขาธิการมูลนิธิ และรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา การสานต่องานวิจัยต่างๆ ได้ดำเนินงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เงินงบประมาณของมูลนิธิฯ ได้มีการพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพและให้การสนับสนุนนักวิจัยใหม่ๆ ให้สร้างสรรค์งานวิจัยที่มีประโยชน์ทั้งในแง่การพัฒนาระบบการเกษตรบนพื้นที่สูง และการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา ขณะเดียวกันก็มีการสร้างบุคลากรที่เชี่ยวชาญด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อทำหน้าที่นี้อย่างต่อเนื่อง ได้มีการจัดระบบการจัดการงานวิจัยให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น มีคณะกรรมการวิจัย ซึ่งมีหน้าที่กลั่นกรองเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของมูลนิธิฯ และพิจารณาโครงการวิจัยต่างๆ ตลอดจนติดตามผลการวิจัย มีการจัดแบ่งประเภทของหัวข้อวิจัยออกเป็นหมวดต่างๆ คือ หมวดไม้ผล ไม้พุ่มและพืชเครื่องเทศ หมวดผัก พืชสมุนไพร และพืชไร่ หมวดไม้ดอก ไม้ประดับ หมวดป่าไม้ หมวดอารักขาพืช หมวดวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว หมวดการแปรรูป หมวดการศึกษา สังคม และสาธารณสุข โดยจัดงบประมาณให้การสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการหลวง 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. งานวิจัยที่ดำเนินงานโดยมูลนิธิโครงการหลวง รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณประเภท บอญคุณให้แก่มูลนิธิโครงการหลวงเพื่อกำหนดงานวิจัย งานวิจัยของมูลนิธิโครงการหลวง ประกอบด้วย

- 1) งานวิจัยประจำปี ตามงบประมาณประจำปี
- 2) งานวิจัยเร่งด่วนเพื่อแก้ไขปัญหาการผลิตอย่างเร่งด่วนและเพื่อสนับสนุน นักวิจัยรุ่นใหม่ ลักษณะเป็นโครงการระยะสั้นและใช้งบประมาณแต่ละโครงการไม่มาก
- 3) โครงการวิจัยกำหนดเรื่อง เป็น โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนา มุ่งสร้างสิ่งที่จะ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ลักษณะเป็นชุด โครงการวิจัย

2. งานวิจัยที่ดำเนินงานโดยส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจในการสนับสนุนงานของมูลนิธิ ซึ่งแต่เดิมรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณในชื่อ “งบประมาณงานพัฒนาเกษตรที่สูง” ให้แก่ส่วน ราชการต่างๆ ตั้งแต่ปี 2536 เป็นต้นมา สำหรับดำเนินงานวิจัยในโครงการต่างๆ เพื่อช่วยงาน โครงการหลวง แต่พบว่าผลงานกระจุกกระจายไม่สอดคล้องกันทำให้ได้ประโยชน์ไม่เต็มที่

วิธีการดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงเป็นวิธีการดำเนินงานที่พระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้กับโครงการหลวงดังนี้

1. ลดขั้นตอน หมายถึง ให้กระจายอำนาจ
2. ปิดทองหลังพระ
3. เร็วๆ เข้า
4. ช่วยเขาช่วยตัวเอง

แนวทางการดำเนินงานของโครงการหลวงสนองตามพระราชดำริที่ว่า “ช่วยชาวเขาให้ช่วย ตนเองในการปลูกพืชที่มีประโยชน์ และมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น” ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งมี ส่วนช่วยให้อุบัติมูลนิธิฯ สามารถพัฒนาการปลูกพืชชนิดต่างๆ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อมที่ หนาวเย็นได้ก็คือ ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างอาจารย์ นักวิชาการสาขาต่างๆ และเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานในภาคสนาม การปฏิบัติงานทดลองค้นคว้าในเรื่องใดๆ ที่มุ่งสนองความต้องการของ ตลาดเป็นสำคัญ และผลงานวิจัยเหล่านั้นจะถูกถ่ายทอดไปสู่เจ้าหน้าที่สนาม รวมไปถึงเกษตรกร อย่างจับพลัด ทุกเดือนนักวิจัย นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่สนามจะพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อร่วมวางแผนการปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และที่สำคัญคือเพื่อให้งานวิจัยต่างๆ เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรมากที่สุด

พื้นที่ปฏิบัติงานของมูลนิธิโครงการหลวงบนดอย แบ่งตามลักษณะงาน ได้ดังนี้

1. สถานีวิจัยของมูลนิธิโครงการหลวง เน้นการศึกษาวิจัยการปลูกพืชเมืองหนาวชนิดต่างๆ รวมทั้งการศึกษาเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง ตลอดจนเป็นสถานที่ให้การอบรมและถ่ายทอดความรู้แก่เจ้าหน้าที่และเกษตรกรในด้านต่างๆ ประกอบด้วยสถานีวิจัย 4 แห่ง ได้แก่

- สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
- สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- สถานีเกษตรหลวงปางดะ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
- สถานีวิจัยโครงการหลวงแม่หอลอด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. ศูนย์พัฒนามูลนิธิโครงการหลวง เป็นพื้นที่ชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงต่างๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ปัจจุบันมีทั้งหมด 38 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ 6 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน และตาก

1.2 ความสำคัญของปัญหา

จากที่โครงการหลวง ได้นำพืชพรรณเข้ามาทำการทดลองบนที่สูงเป็นจำนวนมากมายหลายชนิด หลายพันธุ์ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศต่างๆ ซึ่งเข้าใจ และเห็นใจในปัญหาที่ประสบอยู่ เพราะปัญหาเรื่องฝิ่นนั้น มิใช่เป็นปัญหาของประเทศไทยเท่านั้น แต่เป็นปัญหาของโลก ผลการทดลองค่อยๆ เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ในระยะแรก และมีอัตราความสำเร็จสูงขึ้นในเวลาต่อมา เมื่อนักวิชาการมีความเข้าใจ สภาพภูมิอากาศดีขึ้น ผลการทดลองนี้ได้ถ่ายทอดไปสู่ชาวเขาเป็นการร่วมกันทดลองก่อนในระยะแรกแล้วจึงกลายมาเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ในระยะหลังชาวเขาเริ่มมีความเชื่อมั่นที่จะปลูกฝัก ปลูกดอกไม้ ปลูกผลไม้เพื่อทำรายได้แทนฝิ่น และเมื่อเห็นว่าได้เงินมาจริงๆ ก็ค่อยๆ ลดการปลูกฝิ่นลง จนในที่สุดหลายท้องที่ของโครงการหลวง ฝิ่นจะกลายเป็นพืชที่หาได้ยากไปเสียแล้ว

มูลนิธิโครงการหลวงมีการส่งเสริมให้ชาวไทยภูเขาปลูกผลไม้ ฝัก ดอกไม้ และพืชเมืองหนาวต่างๆ ทำให้มีจำหน่ายตลอดปี และเป็นที่ยึดมั่นอย่างแพร่หลายทั้งๆ ที่เมื่อไม่นานมานี้เองยังต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศ พื้นที่สูงกลับกลายเป็นพื้นที่พิเศษ เป็นพื้นที่ที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างไม่เคยคาดคิดมาก่อน สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวไทยภูเขาภายใต้ความช่วยเหลือของมูลนิธิโครงการหลวง นอกจากนี้จะส่งเสริมการเพาะปลูกและรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรแล้ว ยังได้ให้บริการทางการตลาดและจัดจำหน่ายแก่ลูกค้าในจังหวัดเชียงใหม่ และต่างจังหวัดอีกด้วย โดยเริ่มตั้งแต่การคิดค้นวิจัยพืชผักเมืองหนาวใหม่ๆ ให้กับเกษตรกรในพื้นที่

ส่งเสริมของมูลนิธิโครงการหลวง รวมถึงการจัดจำหน่ายและการขนส่ง การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การตั้งราคา การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการแสวงหาตลาดใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องให้กับสินค้าของมูลนิธิโครงการหลวง ทำให้เกษตรกรชาวไทยภูเขาหรือเกษตรกรที่เข้าร่วมเพาะปลูกและขายผลผลิตให้กับมูลนิธิโครงการหลวง จึงทำให้แต่ละครอบครัวมีฐานะที่ดีขึ้นหลายครอบครัวเรียกว่าร่ำรวยขึ้นนับได้ว่าโครงการหลวงสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวไทยภูเขาได้เป็นอย่างมาก โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากการวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการหลวง เพิ่มเติมดังนี้

กฤษณา ภูรังสี (2551) ศึกษาการวิเคราะห์ต้นทุนผลตอบแทนการผลิตไม้ดอกเมืองหนาวบางชนิดในพื้นที่โครงการหลวง พบว่า เมื่อกำหนดให้อัตราราคิตดเท่ากับร้อยละ 7.5 การผลิตไม้ดอกเมืองหนาว มีความเหมาะสมและมีความคุ้มค่าต่อการลงทุน โดยการผลิตดอกฟรีเซีย มีความเหมาะสมและคุ้มค่าในการลงทุนมากที่สุด กล่าวคือ มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) มีค่าเท่ากับ 421,080.34 บาท อัตราผลตอบแทนภายใน (IRR) มีค่าเท่ากับร้อยละ 121.43 อัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน (B/C Ratio) มีค่าเท่ากับ 2.49 และมีระยะเวลาคืนทุน (Payback Period) เท่ากับ 0.63 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาคืนทุนที่รวดเร็ว

บุญรอง สายน้อย (2546) ศึกษาการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรที่รับการส่งเสริมการเกษตรของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีระยะเวลาที่เป็นสมาชิกโครงการหลวงเฉลี่ย 8.19 ปี มีพื้นที่ถือครอง 1-5 ไร่ ไม่มีเอกสารสิทธิ มีรายได้เฉลี่ย 56,156.67 บาท/ปี และพบว่า ระยะเวลาการเป็นสมาชิก มีความสัมพันธ์กับด้านการส่งเสริมอาชีพ รายได้รวม และระยะเวลาเป็นสมาชิกมีความสัมพันธ์กับด้านการจำหน่ายและราคาผลผลิต

เดโชพล เสมือนใจ (2541) ศึกษาความคาดหวังของเกษตรกรจากการส่งเสริมการเกษตรของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการเกษตรของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก มีระยะเวลาการเป็นสมาชิกโครงการหลวงเฉลี่ย 15.1 ปี มีพื้นที่ถือครอง 1-5 ไร่ ไม่มีเอกสารสิทธิ มีรายได้เฉลี่ย 86,535 บาท มีความพึงพอใจด้านในส่งเสริมอาชีพและด้านการสนับสนุนปัจจัยการผลิตของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึกอยู่ในระดับมาก ความพึงพอใจในด้านราคาการจำหน่ายผลผลิตอยู่ในระดับปานกลาง

ณรงค์ บุญแก้ว (2540) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการเกษตรจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึกในปี พ.ศ.2525 ถึงปี พ.ศ. 2538 ในช่วงระยะเวลา 13 ปี พบการเปลี่ยนแปลงคือ การถือครองพื้นที่ทำกินที่เพิ่มขึ้นจาก 5.05 ไร่ต่อครอบครัว เป็น 5.85 ไร่ต่อครอบครัว ปัจจัยการผลิตเกษตรกรได้จากโครงการหลวงเป็นส่วน

ใหญ่ ซึ่งเดิมจะได้รับการเก็บพันธุ์เองและซื้อจากพ่อค้า รายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากรายได้เดิม 6,172 บาท ต่อปี เป็น 29,932 บาทต่อปีต่อครอบครัว

ภราดร สีสอนโนธรรม (2540) ศึกษาการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการปลูกผักบนพื้นที่สูง มูลนิธิโครงการหลวง โดยแบ่งช่วงการดำเนินงานออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกปี พ.ศ.2522-2526 ช่วงที่สองปี พ.ศ.2527-2534 ช่วงที่สามปี พ.ศ.2535-2539 พบว่า ในด้านการผลิต ช่วงแรกมีปริมาณ ผักผลิตเฉลี่ย 81.8 ต้นต่อปี ช่วงที่สองผลิต 1,358.9 ต้นต่อปี และช่วงที่สามผลิต 2,182.3 ต้นต่อปี ส่วนในด้านการตลาด ช่วงแรกมียอดขายผักเฉลี่ย 0.54 ล้านบาทต่อปี ช่วงที่สองมียอดขายมูลค่า เฉลี่ย 11.2 ล้านบาทต่อปี และช่วงที่สามมียอดขายเฉลี่ย 19.9 ล้านบาทต่อปี

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามูลนิธิโครงการหลวงได้มีส่วนอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ ให้เกษตรกรซึ่งเป็นชาวไทยภูเขา และชาวไทยพื้นราบเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีบทบาทในเรื่อง สุขภาพอนามัยของประชาชนเพราะผลผลิตทางการเกษตรจากมูลนิธิโครงการหลวงได้ผ่านการ ตรวจสอบเรื่องความปลอดภัยจากสารเคมีอย่างเข้มงวดทุกขั้นตอน จึงอาจกล่าวได้ว่า โครงการ หลวงมีจุดเริ่มต้นจากแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรง ต้องการให้ชาวไทยภูเขาเลิกปลูกฝิ่นหันมาทำการเกษตรเพื่อให้พ้นความยากจนและมีมาตรฐานชีวิต ที่ดีขึ้น ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการมิใช่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่เฉพาะ ชาวไทยภูเขา แต่ยังเป็นประโยชน์กับชาวไทยพื้นราบในการลดความเสี่ยงจากการเกิดดินถล่ม และ น้ำท่วม จากการทำไร่เลื่อนลอย รวมทั้งการแพร่ระบาดของยาเสพติดจากพื้นที่สูง รวมทั้งยังได้ บริโภค พืชผักที่สะอาด ปลอดภัยพิษ ทำให้มูลนิธิโครงการหลวงได้รับรางวัลแห่งผลสำเร็จดังต่อไปนี้ พ.ศ.2531 รางวัลแมกไซไซในสาขา INTERNATIONAL UNDERSTANDING พ.ศ.2531 Thai Expo Award 1988 สินค้าไทยส่งออกดีเด่น พ.ศ.2533 Thailand's Best Quality Product Award 1990 พ.ศ. 2543 Life Time Achievement Award, ICDF Taiwan (หม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี) พ.ศ. 2547 COLOMBO PLAN สาขาองค์กรที่แก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นได้สำเร็จ พ.ศ.2547 รางวัลเทพทอง ประเภทองค์กรดีเด่นประจำปี 2546 พ.ศ.2551 Thailand Tourism Award (ปี 2543, 2547) พ.ศ.2551 Expo Zaragoza 2008 "Water and Sustainable Development" ประเทศสเปน และรางวัลอื่นๆ เช่น การบำรุงรักษาและใช้รถยนต์ยอดเยี่ยม และรางวัลจากการ ประกวดดอกไม้ในงานไม้ดอกไม้ประดับเชียงใหม่

ส่วนของสถานีเกษตรหลวงอินทนนท์นั้น เป็นสถานีอีกแห่งหนึ่งของมูลนิธิโครงการหลวง ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2552 ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย เดชที่จะช่วยเหลือชาวไทยภูเขาให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถปลูกพืชที่เป็นประโยชน์และ เป็นรายได้ ทำให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง เลิกปลูกฝิ่น เลิกตัดไม้ทำลายป่า เลิกทำไร่เลื่อนลอย หัน มาปลูกพืชเมืองหนาวและเลี้ยงสัตว์ด้วยระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ สมดังพระราชประสงค์ที่จะช่วย

ชาวไทยภูเขาให้ช่วยตัวเองได้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือชาวเขาเหล่านั้นให้มีพื้นที่ทำกินเป็นหลักแหล่งและได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ ปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ด้วยการหันมาทำการเกษตรแบบถาวร อันเป็นที่มาของการจัดตั้งสถานีวิจัย โครงการหลวงอินทนนท์ บริเวณบ้านขุนกลาง เพื่อเป็นสถานีวิจัย ดำเนินการวิจัยด้านไม้ดอก ไม้ประดับ พืชผักและไม้ผล รวมทั้งถ่ายทอดผลงานวิจัยไปสู่การส่งเสริมให้เป็นรายได้ของครอบครัวเกษตรกรทั้งชาวกะเหรี่ยงและม้งในหมู่บ้านรอบๆ สถานีฯ พร้อมกับการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานด้านสังคมและการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร

ความสำเร็จของมูลนิธิโครงการหลวงในการดำเนินการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาจากการมีวิถีความเชื่อและขนบธรรมเนียมในการทำการเกษตรด้วยการทำไร่เลื่อนลอย รวมทั้งการปลูก การเสพและการขายฝิ่น มีความน่าสนใจในทางวิชาการ และในการบริหารจัดการ ในหลายประการ เนื่องจาก โครงการหลวงได้ใช้ความรู้ เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนวิถีความเชื่อดั้งเดิม จนนำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดำรงชีวิต ของชาวไทยภูเขา ณ สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ และจากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ยังไม่พบว่าม้งงานวิจัยเกี่ยวกับ “รูปแบบประสิทธิผลการจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวงในการพัฒนาพื้นที่เขตภาคเหนือของประเทศไทย” จึงเป็นที่มาของหัวข้อวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ที่มีความสำคัญ มีประโยชน์ในทางวิชาการด้านการเป็นต้นแบบการจัดการองค์ความรู้ที่ได้รับซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้ยั่งยืนสืบไป

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษากระบวนการบริหารงานของมูลนิธิโครงการหลวงในเขตพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย
2. ศึกษาระบบและกลไกในการจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวงในการพัฒนาพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทย
3. ศึกษาสภาพปัญหาและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาต่อยอดการจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะรูปแบบและวิธีการดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงในการพัฒนาเขตพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้สามารถนำไปปรับใช้กับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ ต่อไป
2. ทำให้ทราบถึงระบบและกลไกในการจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวงในการพัฒนาพื้นที่เขตภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาปรับปรุงการจัดการ

ความรู้ในพื้นที่ส่งเสริมของมูลนิธิโครงการหลวงภาคอื่นๆ และหน่วยงานพัฒนาอื่นๆ ของรัฐและเอกชนให้มีความยั่งยืนสืบต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาในประเด็น ระบบและกลไกในการจัดการความรู้ในด้านต่างๆ คือ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การวิเคราะห์และสกัดความรู้ การถ่ายโอนและการเผยแพร่ความรู้ การประยุกต์และการทำให้ข้อมูลถูกต้องเที่ยงตรงผ่านทางแนวคิดของ Marquardt, (2002) โดยมีภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์การ การทำงานเป็นทีมและการพัฒนาชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็งเป็นมิติร่วม

2. ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ พื้นที่เขตคอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตด้านประชากร การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรที่เป็นสมาชิกมูลนิธิโครงการหลวงในเขตพื้นที่ สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ และผู้บริหารรวมถึงผู้ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมูลนิธิโครงการหลวงในเขตพื้นที่สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษาในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ มกราคม 2558-ธันวาคม 2559 โดยเก็บแบบสอบถามช่วงเดือนสิงหาคม 2559

1.6 นิยามศัพท์

การจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวง หมายถึง มูลนิธิโครงการหลวงมีบริหารทรัพยากรในองค์กรในการดำเนินการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ในโครงการหลวงตั้งแต่การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ ไปจนถึงการประยุกต์องค์ความรู้ โดยมีการนำองค์กรหรือคุณลักษณะของภาวะผู้นำขององค์กร การวัฒนธรรมองค์การ การทำงานเป็นทีม หรือลักษณะของชุมชน อันจะนำไปสู่การจัดการความรู้ของโครงการหลวงเพื่อการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนเข้มแข็งจากการจัดการความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวง

พื้นที่สูงภาคเหนือ หมายถึงที่มีความสูงมากกว่า 700 เมตร พื้นที่ปฏิบัติงานของมูลนิธิโครงการหลวงบนดอย ประกอบด้วย สถานีวิจัย 4 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่เป็นพื้นที่ชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงจำนวน 39 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน และตากเป็นต้น